

THE CHALLENGES OF THE LEGAL CONCEPT AND APPLICATION OF FORCE MAJEURE DURING THE PANDEMIC

Salome Megeneishvili

PHD Student of the Faculty of law at Davit Agmashenebeli University of Georgia, Georgia, Tbilisi

Email: Megeneishvilisalome@gmail.com

საქართველოს იურიდიული
მეცნიერებათა აკადემია

ABSTRACT

This article examines the pandemic and its significance in the context of force majeure circumstances, focusing on its legislative regulation under both national and foreign legal systems. It analyses the legal nature of the pandemic as an event beyond human control that significantly hinders legal entities from fulfilling their obligations. Special attention is paid to the impact of pandemics on the performance of contractual obligations, an issue that gained significant relevance during the COVID-19 pandemic. A pandemic, as an unforeseen, unavoidable, and uncontrollable event, is often recognized as a form of force majeure that legally justifies the non-performance of obligations. The article reviews the legislation of various countries and the norms of international law governing the legal perception of pandemics. It also emphasizes the need for legislative improvements and the recognition of pandemics as force majeure to enhance the protection of legal entities and ensure greater coherence in legislation.

The discussion highlights the challenges of recognizing the pandemic as an irresistible force, as well as the key aspects arising from the pandemic that serve as grounds for non-performance of contractual obligations.

The article explores whether the pandemic can be categorically regarded as a force majeure event and proposes the need to incorporate the legal prerequisites for recognizing the pandemic into legislation. This approach aims to refine and enhance national legal frameworks.

KEYWORDS: Irresistible force, Altered circumstance, Contractual relations

შესავალი

2020 წლის დასაწყისიდან ჩინეთის საზღვრებში დაწყებული ვირუსის გავრცელებამ ახალ, სრულიად უცხო რეალობისა და საინტერესო გამოწვევის წინაშე დააყენა მსოფლიო. არ დარჩენილა სფერო, რომელსაც ცვლილება არ შეხებია: ჯანდაცვა, ეკონომიკა, სამართალი და ყოველდღიური ცხოვრების წესები მოულოდნელად შეიცვალა, რაც ახალი რეალობის მიღებას მოითხოვდა. ნებისმიერი კრიზისი კი მომტანია ახალი შესაძლებლობების. სტატია ეხება პანდემიის, როგორც დაუძლეველი ძალის, თემატიკას, განიხილავს მის ბუნებას და იკვლევს ფორსმაჟორის სამართლებრივ გამოყენებას და მის პრაქტიკულ პრობლემებს, პანდემიის პირობებში.

პანდემიამ არა მხოლოდ სოციალური და ეკონომიკური სისტემების სისუსტეები გამოავლინა, არამედ არსებითად შეცვალა სამართლებრივი სივრცეც. ამ გარდამტეხმა მოვლენამ განაახლა დაუძლეველი ძალის – ფორსმაჟორის¹ მნიშვნელობა, რომელიც სამართლებრივად განსაკუთრებული სიტუაციების მართვის მექანიზმად გამოიყენება.

ფორსმაჟორის კონცეფცია რომის სამართალში იღებს სათავეს, სადაც აღიარებული იყო გამონაკლისი სიტუაციების იდეა, თუმცა კონკრეტული ტერმინი მაშინ არ გამოიყენებოდა. შუა საუკუნეებში

ვაჭრობის განვითარებასთან ერთად ფორსმაჟორული დებულებები კონტრაქტების განუყოფელ ნაწილად იქცა. გაუთვალისწინებელი მოვლენების რისკის მართვა, იქნება ეს სტიქიური უბედურებები, ომები თუ პოლიტიკური დაძაბულობა, გლობალური ვაჭრობისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის პროცესის აუცილებელი ნაწილი გახდა.

კოვიდ-19-ის პანდემიამ განსაკუთრებული აქცენტი გააკეთა ფორსმაჟორზე, როგორც სამართლებრივი ინსტრუმენტის გამოყენებაზე, კონტრაქტების დაცვისა და გადახედვის პროცესში. ეს მოვლენა გვაიძულებს გადავხედოთ არა მხოლოდ არსებულ სამართლებრივ ჩარჩოებს, არამედ თავად ფორსმაჟორის არსს და მის ინტერპრეტაციას პანდემიის პირობებში.

1. ფორსმაჟორი და პანდემია, სამართლებრივი განსაზღვრება

ტერმინი „ფორსმაჟორის“ ფორმალურად მოხდა ნაპოლეონის კოდექსით (1804 წ.) საფრანგეთში². ამ საკანონმდებლო ბაზამ გავლენა მოახდინა მრავალი ქვეყნის სახელმწიფოებო კანონებზე.

დროთა განმავლობაში ფორსმაჟორის დოქტრინული გაგება გაფართოვდა, სამართლოები იყენებდნენ მას არა მხო-

1 „გაუთვალისწინებელი საგანგებო ვითარება (მიწისძვრა, წყალდიდობა და მისთ.), რის გამოც პირი, რომელმაც ვერ შეასრულა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები, თავისუფლდება ქონებრივი პასუხისმგებლობისგან, ვითარება, რომლის თავიდან აცილება შეუძლებელია“. ელექტრონული ქართული ლექსიკონი. ლინგვისტური ტექნოლოგიების ჯგუფი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.ganmarteba.ge/word/%E1%83%A4%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%A1%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%9F%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98>> [წვდომის თარიღი 25.10.2024].

2. ჩიტაშვილი, ნ., 2014. სადოქტორო დისერტაცია. შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებაზე და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე. თბილისი: უნივერსიტეტის გამომცემლობა. გვ. 34. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/natia_chitashvili.pdf> [წვდომის თარიღი 18.10.2024].

ლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ვალდებულების შესრულება ხელშეკრულების საგნის განადგურებით შეუძლებელი ხდებოდა, არამედ, როდესაც ანულირდებოდა მხარეების სახელშეკრულებო ინტერესი ან/და დადებული ხელშეკრულება მიზანს კარგავდა, მიუხედავად იმისა, რომ ვალდებულების შესრულება ობიექტურად კვლავ განხორცილებადი შეიძლება ყოფილიყო.

პანდემია-ეპიდემიის³ კონცეფციას ვხვდებით უძველესი ცივილიზაციებიდან⁴. მე-19 საუკუნისათვის დაავადებათა და მათი გადაცემის მეცნიერული გაგება განვითარდა, რამაც გამოიწვია ეპიდემიების უფრო მკაფიო განმარტების წარმოქმნა საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის კონტექსტში.

ტერმინები – „ეპიდემია“ და „პანდემია“, ორივე ეხება დაავადების გავრცელებას, მაგრამ ისინი ძირითადად განსხვავდებიან თავიანთი მასშტაბით: ეპიდემია ეხება დაავადების შემთხვევების რაოდენობის უეცარ ზრდას, იმაზე მეტს, ვიდრე ჩვეულებრივ მოსალოდნელია კონკრეტულ გეოგრაფიულ არეალში ან პოპულაციაში (მაგ: მოიცავს გრიპის

სეზონურ გავრცელებას, ან ებოლას და მსგავსი დაავადებების ლოკალიზებულ აფეთქებებს.), ხოლო პანდემია უფრო მასშტაბური მოვლენაა, რომელიც ვრცელდება მრავალ ქვეყანაში ან კონტინენტზე და აზარალებს ადამიანების გაცილებით დიდ ოდენობას და იგი მიუთითებს გლობალურ ჯანმრთელობაზე გავლენის მაღალ დონეზე (მაგ: 1918 წლის გრიპის პანდემია ან COVID-19, რომელმაც მილიონობით ადამიანი დააზარალა მთელ მსოფლიოში). მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ტერმინი აღწერს დაავადების გავრცელებას, ეპიდემია უფრო ლოკალური, ხოლო პანდემია ფართოდ გავრცელებული და გლობალური მოვლენაა.

იურიდიულ კონტექსტში კი როგორც ეპიდემია, ისე პანდემია შეიძლება მიუთითებდეს სიტუაციებზე, დაუძლეველ ძალაზე, როდესაც დაავადების გავრცელება გავლენას ახდენს საზოგადოებრივ ჯანმრთელობაზე, უსაფრთხოებაზე ან კეთილდღეობაზე, რომლებიც იწვევს სხვადასხვა სამართლებრივ შედეგებს, კერძოდ: ა) საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სფეროში მთავრობებს შეუძლიათ გამოიყენონ სა-

3 ტერმინი „ეპიდემია“ სათავეს ძველ ბერძნულში იღებს. მომდინარეობს სიტყვიდან "ეპიდემია", რაც ნიშნავს "დაავადებას ფართოდ გავრცელებას". Torrey,T., Infectious Diseases. Epidemic vs. Pandemic: What Are the Differences? [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.verywellhealth.com/epidemic-vs-pandemic-2615168>> [წვდომის თარიღი 20.10.2024].

4 ჰიპოკრატე (ძვ. წ. 460-377 წწ), რომელსაც ხშირად მედიცინის მამას უწოდებენ. ე.წ. „ჰიპოკრატეს კრებულში“ გამოყენებულია მრავალი სამედიცინო ტერმინოლოგია. მათ შორისაა ტერმინი „ეპიდემია“. ქართული სამედიცინო ინტერნეტ-ქსელი. სამედიცინო ტერმინოლოგიის ისტორია. სამედიცინო ტერმინოლოგიის განვითარების ისტორია და თანამედროვე ტენდენციები. სამედიცინო ტერმინოლოგიის „ევროპული ხაზის“ ისტორია. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://edu.medgeo.net/%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%AB%E1%83%9C%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%9D-%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%A2/>>> [წვდომის თარიღი 19.10.2024]. შუა საუკუნეებში ტერმინი უფრო ფართოდ გამოიყენებოდა, კერძოდ, შავი ჭირის დაავადებების გავრცელების დროს, რომელიც წარმოადგენდა „ბნელ აჩრდილს, რომელმაც ევროპის მოსახლეობის საკმაოდ დიდი ნაწილი მოსპო“. ჭაბუკაშვილი, მ., 2022. თბილისი: Nature. მომზადებულია ScienceAlert_ის მიხედვით. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://1tv.ge/news/mecnierebma-shavi-chiris-warmoshobis-yvelaze-savaraudo-adgils-miagnes-1tvmechiereba/>> [წვდომის თარიღი 19.10.2024].

ზოგადოებრივი ჯანდაცვის კანონები ეპიდემიის დროს, რათა განახორციელონ ისეთი ზომები, როგორებიცაა: კარანტინი, სავალდებულო ვაქცინაცია, ლოკალური თუ მასშტაბური შეზღუდვები (მაგ: მოგზაურობის აკრძალვა), დაავადების გავრცელების გასაკონტროლებლად; ბ) შეიძლება წარმოიშვას სამართლებრივი საკითხები დაუდევრობის გამო პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით, თუ მხარე არ მიიღებს გონივრულ ზომებს დაავადების გავრცელებისგან დასაცავად, განსაკუთრებით ჯანდაცვის დაწესებულებებში ან საჯარო სივრცეებში; გ) ეპიდემია-პანდემიამ შეიძლება გამოიწვიოს ფორსმაჟორული დებულებები კონტრაქტებში, რომლებიც მხარეებს საშუალებას აძლევს, გაამართლონ შეუსრულებლობა, პანდემიით გამოწვეული გაუთვალისწინებელი გარემოებების გამო.

სამოქალაქო სამართლის სისტემებში ძალიან ცოტა იურისდიქციას აქვს კონკრეტული მუხლი, რომელიც მხოლოდ „პანდემიას“ ეძღვნება, თუმცა ზოგიერთ ქვეყანას აქვს დებულებები თავიანთ საკანონმდებლო ჩარჩოებში, რომლებიც ეხება პანდემიას უფრო ფართო ტერმინებით, რომლებიც ხშირად დაკავშირებულია საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის გადაუდებელ სიტუაციებთან, ფორსმაჟორთან, ან მსგავს ცნებებთან. მაგ: გერმანიის სამოქალაქო სამართალში არ არსებობს კონკრეტული მუხლი, რომელიც მხოლოდ „პანდემიას“ ეძღვნება. სამაგიეროდ პანდემიასთან დაკავშირებული საკითხები ძირითადად განიხილება არსებული სამართლებრივი კონცეფციების ფარგლებში, როგორიცაა ფორსმაჟორი ("höhere Gewalt")⁵.

გერმანიის მთავრობამ შემოიღო კონკრეტული კანონმდებლობა, COVID-19 პანდემიის დროს, რომელიც გავლენას ახდენდა სახელშეკრულებო ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობაზე, რომლებიც ხაზს უსვამს ადაპტაციის აუცილებლობას საგანგებო ვითარებაში.

მიუხედავად იმისა, რომ არც საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსს არ აქვს სპეციალური მუხლი გამოყოფილი პანდემიისთვის, იგი მოიცავს დებულებებს ფორსმაჟორთან და საზოგადოებრივ წესრიგთან დაკავშირებით, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას ეპიდემიის დროს. საფრანგეთის მსგავსად იტალიას აქვს დებულებები, რომლებიც ეხება საგანგებო მოვლენებს და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის კრიზისებს, მაგრამ არა ცალკე მუხლი, რომლითაც სპეციალურად პანდემიის დროს წარმოქმნილი ურთიერთობები რეგულირდება. მსგავსად წესრიგდება აღნიშნული საკითხი ესპანეთის სამოქალაქო კოდექსითაც.

ფაქტია, რომ ქვეყნები ხშირად ადაპტირებენ არსებულ საკანონმდებლო ცნებებს, პანდემიით გამოწვეული გამოწვევების გადასაჭრელად, ვიდრე ცალკეული სამართლებრივი მუხლების შექმნით.

2. სახელშეკრულებო ვალდებულებები და ფორსმაჟორი

„ფორსმაჟორი“ და „პანდემია“ დაკავშირებული, მაგრამ განსხვავებული ცნებებია, რომლებიც ხშირად გვხვდება იურიდიულ და სახელშეკრულებო კო-

5 გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 275-ე მუხლის თანახმად, მხარე შეიძლება განთავისუფლდეს შესრულებისგან, თუ მათ კონტროლის მიღმა მოვლენა შეუძლებელს გახდის სახელშეკრულებო ვალდებულებების შესრულებას. German Civil Code. BGB. the version promulgated on 2 January 2002. (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] Federal Law Gazette. გვ. 45-46. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf [წვდომის თარიღი 17.10.2024].

ნტექსტში. „ფორსმაჟორი“ არის სამართლებრივი პუნქტი, რომელიც ათავისუფლებს მხარეებს პასუხისმგებლობისა და ვალდებულებისაგან, როდესაც საგანგებო მოვლენები ხელს უშლის მათ სახელშეკრულებო მოვალეობების შესრულებას, მაგ.: კომპანიების, “Herbert”-ის და “Hesperia”-ს შორის არსებული შეთანხმება მოიცავდა ღონისძიების ორგანიზებას, რომელიც უნდა ჩატარებულიყო კონკრეტულ თარიღზე. COVID-19-ის პანდემიის გამო ქვეყნის მასშტაბით დაწესებულ იქნა შეზღუდვები, რომლებიც შეუძლებელს ხდიდა ღონისძიების ჩატარებას. “Herbert”-მა მოითხოვა, რომ “Hesperia”-ს შეესრულებინა კონტრაქტით გათვალისწინებული ვალდებულებები, მაშინ, როცა “Hesperia” აცხადებდა, რომ ღონისძიების ჩატარება შეუძლებელი იყო მთავრობის მიერ დაწესებული შეზღუდვების გამო, რამაც გამოიწვია „ფორსმაჟორის“ მდგომარეობა. სასამართლომ დაადგინა, რომ COVID-19-ის შედეგად შექმნილი ვითარება მიეკუთვნებოდა ფორსმაჟორის კატეგორიას, რაც იმას ნიშნავს, რომ “Hesperia” გათავისუფლდა პასუხისმგებლობისგან. სასამართლო მიიჩნევს, რომ პანდემიის შედეგად გამოწვეული სიტუაცია ძალზე განსაკუთრებული იყო, რაც წარმოადგენს ისეთ ფაქტორს, რომელიც შეუძლებელს ხდის ვალდებულებების შესრულებას. „Herbert v. Hesperia“-ს საქმე წარმოადგენს მნიშვნელოვან პრეცედენტს, რომელიც აჩვენებს, როგორ შეიძლება გამოყენებულ იქნას ფორსმაჟორის პრინციპი სამართლებრივი დავების დროს COVID-19-ის პირობებში. სასამართლო პრაქტიკა ამ საქმეში ხაზს

უსვამს, რომ პანდემიის ეფექტები ქმნის სამართლებრივი პასუხისმგებლობების შეზღუდვის საფუძველს, რომელიც აუცილებელია მხარეებს შორის კეთილსინდისიერი და სამართლიანი ურთიერთობების შენარჩუნებისთვის.⁶

პანდემიის ერთიანი იურიდიული განმარტების არ არსებობის პირობებში, სხვადასხვა ქვეყნების შედარებითი სამართლებრივი ანალიზიდან გამომდინარე, შეიძლება შევჯერდეთ იმ აზრზე, რომ პანდემიამ შეიძლება აამოქმედოს ფორსმაჟორული დებულებები, თუ ისინი ხელს უშლიან ბიზნეს ოპერაციებს, კონტრაქტების შესრულებას.⁷

ფორსმაჟორი არის იურიდიული კონცეფცია, ხოლო პანდემია არის სპეციფიკური ჯანმრთელობის კრიზისი, თუმცა, აქვე უნდა ითქვას, რომ პანდემიამ შეიძლება აიძულოს მთავრობები, მიიღონ კანონები და რეგულაციები კრიზისის მართვისთვის, მაგ.: როგორცაა საკარანტინო ზომები ან მოგზაურობის შეზღუდვები. კონკრეტული სამართლებრივი შედეგები შეიძლება განსხვავდებოდეს იურისდიქციის მიხედვით, რაც დამოკიდებულია ადგილობრივ კანონებსა და პრეცედენტებზე.

ფაქტია, რომ პანდემიის გავლენა სახელშეკრულებო ურთიერთობების კანონზომიერებებში აისახება, შესაბამისად, დღის წესრიგში დგება სახელშეკრულებო ურთიერთობების გადახედვა ცვლილებების პროპორციულად. პანდემიით გამოწვეული შეცვლილი გარემოებების შედეგად აქტუალური გახდა ხელშეკრულებების მოდიფიცირების საჭიროება. შესაბამისმა მოდიფიცირებამ განსაკუთრებით აქტუალური გახდა რისკების სწორი

6 Bisco, J.M., Fier, S.G. and Pooser, D.M., 2020. Journal of Insurance Regulations. Business Interruption Insurance Claims During COVID-19: What You Need to Know. American Bar Association. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://content.naic.org/sites/default/files/jir-za-39-05-el-business-interruption-covid.pdf> [წვდომის თარიღი 1.11.2024].

7 მაგ.: H1N1 გრიპის აფეთქება და 1918 წლის გრიპის პანდემია, უახლესი მაგალითი COVID-19.

შეფასება და გათვალისწინება, როდესაც არსებული ხელშეკრულებით ზუსტად არ არის გაწერილი შესაბამისი გარემოებების დადგომის დროს მხარეთა უფლებები და მოვალეობები.

3. საერთაშორისო სასამართლოების პრაქტიკა

სახელშეკრულებო ურთიერთობებში პანდემია შეიძლება მოხდეს ფორსმაჟორულ პუნქტში, რომელიც საშუალებას აძლევს მხარეებს, გამოიყენონ იგი შესრულებლობის გასამართლებლად.

ყოველი კონკრეტული შემთხვევა უნდა შეფასდეს დამოუკიდებლად. სასამართლო პრაქტიკის თანახმად, ფორსმაჟორული გარემოება სახელშეკრულებო ურთიერთობაში არ წარმოადგენს ვალდებულების შესრულებისაგან გათავისუფლების საფუძველს, თუ, რა თქმა უნდა, ვალდებულების შესრულება ფორსმაჟორულ გარემოებათა აღმოფხვრის შემდეგაც შესაძლებელია და, თუ აღნიშნული შესრულების მიმართ კრედიტორს ინტერესი არ დაუკარგავს.

ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში სასამართლო წყვეტს – არის თუ არა სახეზე ვალდებულების შესრულებლობა ფორსმაჟორული ვითარების გამო. ეს ნიშნავს იმას, რომ ერთი და იგივე გარემოება შეიძლება ერთ შემთხვევაში მიჩნეულ იქნეს ფორსმაჟორულად, მეორე შემთხვევაში კი – არა.⁸

ზემოთ აღნიშნულის შესაბამისად, პანდემიით გამოწვეული ვალდებულების

შესრულებლობის შემდეგი მახასიათებლებია:

1. გარე მოვლენის ექსტრემალური დადგომა;
2. გარე მოვლენის წარმოშობა გასცდა ვალდებულების (ტიპიურ) კონტროლის სფეროს;
3. მოვლენის გარდაუვალობა და არაპროგნოზირებადი შედეგები: უარყოფითი ზეგავლენა მოვალეობის შესრულების უნარზე, გონივრულად არ შეიძლებოდა თავიდან აეცილებინა ან გადალახულიყო მხარის მიერ, მაგ.: შესრულების, შესყიდვის ან ტრანსპორტირების ალტერნატიული ზომები. გარე მოვლენები, როგორც წესი, არაპროგნოზირებადია;
4. მიზეზობრიობა („conditio sine qua non“)⁹ ვალდებულების შესრულებლობა, „რეალობის საკითხი“ გამოწვეული იყო გარე მოვლენით და არა ვალდებულების საკუთარი ბრალით (მაგ.: მიაწოდა დეფექტური საქონელი ან შეფუთვა), რომ არა ფორსმაჟორული სიტუაცია, დაზარალებული მხარე არავითარ შემთხვევაში არ მიაწოდებდა ამგვარი დეფექტით.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, თუ პირს ჰქონდა შესაძლებლობა, ხელშეკრულების დადებისას გათვალისწინებინა ან თავიდან აერიდებინა გარკვეული მოვლენის დადგომა, მაშინ, იმისდა მიუხედავად, რომ მოვლენა ობიექტურად გლობალურია და ხელსუშლის ვალდებულების შესრულებას, ის მაინც ვერ მიიჩნევა ფორსმაჟორულად. ამ მხრივ შესაფასებელია, ჩაითვლება თუ არა წინდახედულობის დარღვევად შემთხვევა, როდესაც, მაგ.: პირი არ იცავს მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის ან სახელმწიფო ორგანოების მიერ გამოცემულ რეკომენდაციებს COVID-19-თან დაკავშირებით და შედეგად დადგება გარემოება, რის გამოც

8 ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია. 2020. ეპიდემიის გამო შესაძლოა თუ არა აღმოვჩნდეთ ე. წ. ფორს-მაჟორის მდგომარეობაში. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://gyla.ge/post/epidemiis-gamo-shesadzloa-tu-ara-aghmovchndet-e-ts-fors-mazhoris-mdgomareobashi> [წვდომის თარიღი 22.10.2024].

9 ლათ: აუცილებელი პირობა.

მხარე ვალდებულებას ვეღარ ასრულებს.¹⁰

განხილულიდან გამომდინარე, პანდემიის ფორსმაჟორად მიჩნევისთვის აუცილებელია დაკმაყოფილდეს შემდეგი წინაპირობები, კერძოდ: გარემოების გათვალისწინება და მისი თავიდან აცილება შეუძლებელი უნდა იყოს, გარემოებამ უშუალოდ უნდა გამოიწვიოს სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა და გარემოება უნდა იყოს უჩვეულო და მხარის კონტროლს მიღმა წარმოშობილი.

იურიდიულ დოქტრინებში არსებობს არატიპიური „გარე“ ფორსმაჟორული მოვლენების ჩამონათვალი, მაგალითად, როგორებიცაა: „მეკობრეობა“¹¹ ან „ტერორისტული აქტებისა და ტერორისტული თავდასხმების სერიოზული საფრთხე“¹² და მსგავსი ხასიათის ნებისმიერი მოვლენა. ეს ფორმულირება ცხადყოფს, რომ ფორსმაჟორული მოვლენების სია არასრულია.

პანდემიის, როგორც ფორსმაჟორული მოვლენის, სამართლებრივი შედეგების შეფასება გრძელდება, კერძოდ, ბევრ ბიზნესს მოუწია გამოყენებინა ფორსმაჟორული გარემოება, რათა თავიდან აეცილებინათ პასუხისმგებლობა ვალდებულების შეუსრულებლობისთვის,

ან წამოიწყეს ხელახალი მოლაპარაკება მორგებული პანდემიის დროს შესაბამის პირობებზე – ჩაკეტვის, მიწოდების ჯაჭვის საკითხებისა და ჯანმრთელობის რეგულაციების პირობებით გამოწვეული, შეფერხებების გამო სახელშეკრულებო ურთიერთობების შეცვლილი გარემოებების ზემოქმედების ასპექტში.

გერმანული სასამართლო განიხილავდა, როგორ უნდა შეფასდეს ხელშეკრულების შესრულების შეუძლებლობა COVID-19-ის პირობებში. სასამართლომ დაადგინა, რომ ახალ გარემოებებს უნდა მიენიჭოს ფორსმაჟორის სტატუსი, რომელიც საშუალებას აძლევდა მხარეებს ხელშეკრულების პირობების შეცვლას.¹³

ეს სასამართლო ქეისები სხვადასხვა იურისდიქციებსა და სისტემებში აჩვენებს, როგორ ემსახურებიან სასამართლოები პანდემიით გამოწვეულ გამოწვევებს, რომლებიც მხარეებს ეხმარება, შეინარჩუნონ სამართლებრივი ურთიერთობები და მოახდინონ ხელშეკრულებების ადაპტაცია ახალ გარემოებებზე.

გერმანული სამართლის მიხედვით COVID-19-ის ფორსმაჟორული ხასიათისა და ხელშეკრულების შესრულების სამართლებრივი ასპექტების შესახებ რამდე-

10 PwC საქართველოს იურიდიული პრაქტიკის გუნდი. 2020. COVID-19 ძირითადი სამართლებრივი საკითხები, რომლებიც უნდა გაითვალისწინონ კომპანიებმა COVID-19-ის დროს. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[https://www.pwc.com/ge/en/assets/pdf/April_2020/PwC_COVID-19_Legal_Issues\(GEO\)_Updated_22_March.pdf](https://www.pwc.com/ge/en/assets/pdf/April_2020/PwC_COVID-19_Legal_Issues(GEO)_Updated_22_March.pdf)> [წვდომის თარიღი 17.10.2024].

11 იხ. მუხლი 101-ე, საზღვაო სამართლის შესახებ გაეროს კონვენცია. გლობალური საზღვაო ტრანსპორტის მიმართ, საზღვაო სამაჩთის შესახებ გაეხოს კონვენცია. 1982. 101-ე მუხლი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf> [წვდომის თარიღი 12. 11. 2024].

12 ფორსმაჟორული მოვლენების სია შესაძლებელია გაფართოვდეს კონკრეტული ვითარებიდან გამომდინარე, მაგალითად, თანამედროვე პრაქტიკაში, 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტის შემდეგ ბევრმა კომპანიამ გადახედა ფორსმაჟორის დებულებებს, რომ მოეცვათ ახალი გლობალური რისკები, როგორიცაა ბიოლოგიური საფრთხეები, კიბერშეტევები და გლობალური მასშტაბის ეკონომიკური კრიზისები.

13 Brent, d., 2021. Business Interruption Insurance Claims During COVID-19: What You Need to Know. American Bar Association. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://rqn.com/business-interruption-insurance-and-covid-19-what-you-need-to-know/>> [წვდომის თარიღი 05.11.2024].

ნიმე მნიშვნელოვანი საქმე არსებობს. ერთ-ერთ საქმეში გერმანიის უზენაესი სასამართლო განიხილავდა მშენებლობის ხელშეკრულების შესრულების საკითხს, სადაც პანდემიის გამო მიწოდების და სამუშაოების შეფერხებას ჰქონდა ადგილი. სასამართლომ დაადგინა, რომ COVID-19-ის გავლენა შესაძლოა მიიჩნეოდა ფორსმაჟორად, რომელიც საშუალებას აძლევდა ერთ-ერთ მხარეს დროებით შეეჩერებინა ვალდებულებების შესრულება.

საქმეში სასამართლომ მოითხოვა COVID-19-ის გავლენის შეფასება კომერციული კონტრაქტების შესრულების კონტექსტში. სასამართლო ფიქრობდა, რომ პანდემიის გამო წარმოქმნილი ვითარება ხდიდა გარკვეულ ვალდებულებებს რთულად შესასრულებელს, ამიტომ აუცილებელი იყო მათთვის მოქნილობის უზრუნველყოფა.

პანდემიის სამართლებრივი ანალიზი აჩვენებს, რომ ზოგადად სასამართლოები მხოლოდ ცალკეულ გარემოებებსა და კონტრაქტულ პირობებზე დაყრდნობით იღებენ გადაწყვეტილებებს, რომლებიც უფრო სერიოზულად განსაზღვრავს ფორსმაჟორის დოქტრინის გამოყენებას.¹⁴ სასამართლო პრაქტიკა განიხილავს ასევე ისეთ შემთხვევებს, როდესაც, მართალია, პანდემია ქმნის ფინანსურ სიძნელეს, მაგრამ არ შეუძლია პირდაპირ გაათავისუფლოს ქირავნობის გადახდისგან. პანდემიის პირობებში, როდესაც ეკონომიკური გარემოებები იცვლება, ამ დოქტრინის¹⁵ გამოყენება შეიძლება იყოს აუცილებელი იმისათვის, რომ ქირავნობის ხელშეკრულება დარჩეს გონივრულად შესრულებადი. რაც შეიძლება იყოს ერთ-ერთი სამართლებრივი საშუალება, რომელიც მხარეებს საშუალებას აძლევს, გამოიყენონ მათი ურთიერთვალდებულების გაუქმება ან გადავადება.

პანდემიის შემოქმედების სამართლებრივი შედეგები ესპანეთში კვლავ გადახედვის პროცესშია, განსაკუთრებით იმ კონტრაქტებში, რომლებიც ფორსმაჟორს ეხება. რიგ საქმეებში პანდემია ვერ იქნება ცხადად და ავტომატურად აღიარებული, როგორც ფორსმაჟორი, რადგან საჭიროა, რომ მხარეებმა შეძლონ კონკრეტული მტკიცებულებების წარმოდგენა, რაც ცხადად დაადასტურებს, რომ პანდემიის გავლენა პირდაპირ კავშირშია ხელშეკრულების შესრულების შეჩერებასთან.¹⁶

პანდემია წარმოადგენს მნიშვნელოვანი სამართლებრივი გამოწვევების წყაროს, რომელიც საჭიროებს ხელშეკრულების შესრულების სამართლებრივი ჩარჩოების გადახედვას. მხარეებს შორის ეფექტური კომუნიკაცია და თანამშრომლობა არის აუცილებელი, რათა ხელი შეუწყონ სამართლებრივი პრობლემების გადაწყვეტას და ადაპტირდნენ ახალ გარემოებებში.

საერთო ჯამში, COVID-19-ის პანდემია არის მნიშვნელოვანი თანამედროვე მაგალითი იმისა, თუ როგორ გამოიყენება

4. სამართლებრივი რეგულაციების განვითარება და მომავალი პერსპექტივები

საერთო ჯამში, COVID-19-ის პანდემია არის მნიშვნელოვანი თანამედროვე მაგალითი იმისა, თუ როგორ გამოიყენება

14 Klein, S., 2021. "COVID-19 und die Folgen für das Vertragsrecht: Eine Analyse der Rechtsprechung." Zeitschrift für Zivilrecht, 30 (3), გვ. 157. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://rsw.beck.de/zeitschriften/covur>> [წვდომის თარიღი 2.10.2024].

15 იმედგაცრუების დოქტრინა (Störung der Geschäftsgrundlage).

16 Martínez, C., 2021. Force Majeure in the Context of COVID-19: Legal Implications in Spain. Spanish Journal of Law, 12 (1), გვ. 27. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.perezllorca.com/wp-content/uploads/2020/07/thomson-reuters-covid-19-and-force-majeure-in-spanish-contracts.pdf>> [წვდომის თარიღი 10.10.2024].

ფორსმაჟორული დებულებები პრაქტიკაში, რომელმაც შეცვალა იურიდიული და ბიზნეს ლანდშაფტი. COVID-19-ის პანდემიამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა სამოქალაქო სამართლის სისტემებში კონტრაქტებზე, რომლებმაც გამოიწვიეს სხვადასხვა სამართლებრივი მოსაზრებების ადაპტაცია, პანდემიამ აიძულა ამ პუნქტების გადახედვა, რათა დადგინდეს, კვალიფიცირდება თუ არა პანდემია, როგორც ფორსმაჟორული მოვლენა. სასამართლოებს და სამართლებრივ სისტემებს მოუწიათ ინტერპრეტაცია, თუ რა წარმოადგენს ფორსმაჟორულ მოვლენას COVID-19-თან დაკავშირებით, ადგილობრივი კანონების ურთიერთმიმართების როლს კონკრეტული ხელშეკრულების სპეციფიკური ფორმულირების და პანდემიის გავლენის სიმძიმის შესაბამისად.

სამოქალაქო სამართალში თუ შესრულება შეუძლებელი ხდება მხარის კონტროლის მიღმა გარემოებების გამო, ის მხარე შეიძლება გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისგან. სასამართლოებმა უნდა შეაფასონ, შეუძლებელი გახდა თუ არა პანდემიამ ხელშეკრულების შესრულება.

შეიძლება ითქვას, რომ გარემოებათა ცვლილების დოქტრინა (Rebus Sic Stantibus¹⁷) იძლევა ხელშეკრულების მოდიფიკაციის საშუალებას. მოულოდნელი ცვლილებები ძირითადად ცვლის სახელშეკრულებო ბალანსს. მხარეებმა შეიძლება მოითხოვონ ხელახლა მოლაპარაკება პირობებზე, თუ პანდემიამ მნიშვნელოვნად იმოქმედა მათ შესაძლებლობებზე.

სხვადასხვა იურისდიქციის მთავრობების დღის წესრიგში დადგა პანდემიასთან დაკავშირებული საგანგებო კანონების მარეგულირებელი ცვლილებების განხორციელება, რომლებიც გავლენას ახდენდნენ სახელშეკრულებო ვალდებულებებზე, როგორცაა გამოსახლების მორატორიუმები ან გარკვეული კონტრაქტების აღსრულებაზე შეზღუდვები. ბიზნესები ხშირად მიმართავენ სადაზღვევო პოლისებს პანდემიის გამო ზარალის დასაფარად, ასევე ადგილი ჰქონდა ზოგიერთი მხარის მიერ კონტრაქტების შეწყვეტას პანდემიის გავლენის გამო, რასაც მოჰყვა დავა, სამოქალაქო კანონმდებლობის შესაბამისად, მათ უფლებებთან დაკავშირებით.

საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემაში პანდემიის სამართლებრივი შედეგების კვლევისას პანდემია არ წარმოადგენს ავტომატურ დამცავ მიზეზს, მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეზე, სადაც სასარჩელო მოთხოვნას წარმოადგენდა კერძო საჩივრის განსახილველად მიღება, გასაჩივრების ვადის აღდგენა, რომელიც გამწვებულ იქნა პანდემიის მიზეზით. საკასაციო სასამართლომ გადაწყვეტილებაში აღნიშნა, რომ: „ქვეყანაში არსებული პანდემია არ იძლევა მოცემული ნორმის სხვაგვარად განმარტების შესაძლებლობას. საკასაციო პალატა განმარტავს, სსსკ-ის 59-ე მუხლის მე-4 ნაწილი ისევე, როგორც სსსკ-ის 369-ე მუხლის პირველი ნაწილი, კრძალავს სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და განჩინებების გასაჩივრების კანონით განსაზღვრული ვალდებულების დარღვევას“.

17 საერთაშორისო სამართალში: ხელშეკრულებები. rebus sic stantibus-ის კონცეფცია (ლათინური: „ასე დგას საგნები“) ადგენს, რომ გარემოებების ფუნდამენტური ცვლილების შემთხვევაში მხარე შეიძლება გასულიყო, ან შეეწყვიტა ხელშეკრულება, ვენის კონვენციის 62-ე მუხლი განსაზღვრავს ფუნდამენტური ცვლილებების პირობებს. ვენის კონვენცია სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ. 1969. ვენა. გვ. 20. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/aqtebi78.pdf>> [წვდომის თარიღი 1.11.2024].

ბის გაგრძელებას ან აღდგენას.¹⁸

სხვა საქმეშიც სასარჩელო მოთხოვნაზე განმხილველმა სასამართლომ არ გაიზიარა პრეტენზია და არ დააკმაყოფილა მხარის მოთხოვნა გასაჩივრების ვადის აღდგენის შესახებ, რომელიც თავის სასარჩელო ვადის გაშვებას ქვეყანაში არსებული პანდემიის მიზეზით ამყარებდა, რომელმაც მთავრობის დაწესებული რეგულაციების გამო ვერ მოახერხა გადაადგილება, როგორც რისკ ჯგუფში მყოფმა პირმა.¹⁹

ასევე, მნიშვნელოვან საქმეს წარმოადგენს სასამართლო საქმე, სადაც დავის საგანს წარმოადგენდა მოგებული აუქციონის შედეგად საიჯარო ქირის საგარანტიო თანხის უკან დაბრუნების მოთხოვნა. მოსამართლემ გაიზიარა მოსარჩელის მოთხოვნა და სარჩელი თანხის დაკისრების შესახებ დაკმაყოფილდა, ვინაიდან, მოსარჩელე საიჯარო საგანს, „თავისუფალი ვაჭრობის პუნქტის/საწყობის გამოყენების მიზნით, ვეღარ გამოიყენებდა 2020 წლის 21 მარტს საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანების საფუძველზე, რომლითაც საქართველოს მთელს ტერიტორიაზე გამოცხადდა საგანგებო მდგომარეობა, განხორციელდა საზღვრების ჩაკეტვა და 2020 წლის 23 მარტს საქართველოში ახალი კორონავირუსის გავრცელების აღკვეთის მიზნით გასატარებული ღონისძიებების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის N 181-ე დადგენილებით, დადგენილების მოქმედების ვადით, აიკრძალა უმეტესი სახის ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელება, მათ შორის თავისუფალი ვაჭრობის პუნქტის საქმიანობა“.²⁰

საინტერესო ქეისია თანხის დაკისრების შესახებ დავა, სადაც ს.ს. „თ.ბ“ ითხოვდა სასესხო დავალიანების დაფარვას, „მოპასუხემ წერილობით წარმოდგენილი შესაგებლით სადავოდ არ განადა სასარჩელოში მითითებული ფაქტობრივი გარემოებები, თუმცა სარჩელი არ ცნო და განმარტა, რომ ბანკის მიმართ არსებული ვალდებულება ვერ შეასრულა პანდემიის შედეგად გამოწვეული ფინანსური პრობლემების გამო.

სასამართლოს მოსაზრებით, მხარის მიერ მითითებული გარემოება – კორონა ვირუსის მსოფლიო პანდემია, არ წარმოადგენს ხელშეკრულების შეცვლილ გარემოებებთან მისადაგების კუმულატიურ წინაპირობებს, ვინაიდან აღნიშნული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 398-ე მუხლის I ნაწილის მიზნებიდან გამომდინარე ობიექტურ საფუძველად ვერ მიიჩნევა. სასამართლო მიუთითებს, რომ მსოფლიო პანდემია და მის საფუძველზე დაწესებული შიდასახელმწიფოებრივი შეზღუდვები წარმოადგენს საყოველთაოდ ცნობილ ფაქტებს და საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „ა“ ქვეპუნქტის საფუძველზე დამატებით მტკიცებას არ საჭიროებს, თუმცა პანდემიის არსებობა თავისთავად არ გულისხმობს, რომ ყველა სახელშეკრულებო ურთიერთობა, რაც იმ პერიოდში წარმოიშვა, ან, რომლიდან გამომდინარეც, ვალდებულების შესრულების ვადა დადგა, უნდა დაექვემდებაროს სსკ-ის 398-

18 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 22 იანვრის გადაწყვეტილება (საქმე №ას-1351-2020). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/65609/1> [წვდომის თარიღი 10.11.2024].

19 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 24 დეკემბერის გადაწყვეტილება (საქმე №ას-1225-2020). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/65478/1> [წვდომის თარიღი 30.10.2024].

20 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2024 წლის 9 ოქტომბრის გადაწყვეტილება (საქმე №ას-314-2024). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/73579/1> [წვდომის თარიღი 12.11.2024].

ე მუხლით ცვლილებას, ან მოვალე უპირობოდ უნდა გათავისუფლდეს ვალდებულების შესრულებისგან. ვალდებულმა პირმა შესაბამისი მტკიცებულებების წარმოდგენით უნდა დაადასტუროს, რომ პანდემიისა და სახელმწიფოს მხრიდან დაწესებული მეზღუდვების შედეგები მასზე უარყოფითად აისახა და აღნიშნული გარემოებები პირდაპირ კავშირშია მოვალის მიერ შესასრულებელ ვალდებულებასთან. საკუთარი გადამხდელუნარიანობის გაუარესების დასასაბუთებლად, მართოდენ მოპასუხის ზეპირსიტყვიერი განმარტება, საკმარის საფუძველს არ წარმოადგენს, ამრიგად, არგუმენტი, რომ პანდემიის საფუძვლით გამოცხადებული საგანგებო მდგომარეობა ქმნიდა მისი საკრედიტო ხელშეკრულების გრაფიკით განსაზღვრული გადახდების პანდემიის დასრულებამდე გადავადების წინაპირობას, უსაფუძვლოა და სასამართლოს მიერ ვერ იქნა გაზიარებული“.²¹

როგორც ვხედავთ, საკითხი აქტუალური და საინტერესოა, როცა საქმე ეხება ხელშეკრულების შეუსრულებლობას, სასამართლოები კონკრეტულად განიხილავდნენ პანდემიის დროს არსებული გარემოებების შესაბამისობას, კანონმდებლობისა და ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად. სამოსამართლო პრაქტიკაში ხშირად წამოიჭრება ხელშეკრულების, ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის, პრობლემები. ეს გამოწვეულია იმით, რომ შესრულების შეუძლებლობის შემთხვევები, კერძოდ, შეცვლილი გარემოებების და დაუძლეველი ძალის (ფორსმაჟორის) სრულყოფილ განმარტებას და რეგულირებას საქართველოს კანონმდებლობა არ იძლევა და მთლიანად სასამართლოზეა მინდობილი, თუ როგორ ვითარებას მიიჩნევს სასამართლო ასეთად.

დასკვნა

პანდემიამ დაგვანახა, რომ არსებული სამართლებრივი ჩარჩოები არ იყო სრულად მზად და ადაპტირებული ისეთი მასშტაბური კრიზისების გათვალისწინებისთვის, რომლებმაც შეიძლება მნიშვნელოვნად შეაფერხოს იურიდიული სუბიექტების ვალდებულებების შესრულება. პანდემიის გავლენამ გამოიწვია მნიშვნელოვანი ცვლილებები სამართლებრივი ურთიერთობებისა, რომლებიც მოითხოვს საკონტრაქტო შეთანხმებების გადახედვასა და შეფასებას, რაც გამოწვეულია გაუთვალისწინებელი გლობალური მოვლენებით.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 398-ე მუხლი, რომელიც განსაზღვრავს ხელშეკრულების შეცვლასა და შეწყვეტას გარემოებათა ცვლილების გამო, დახვეწას საჭიროებს, რომელიც პირდაპირ უკავშირდება იმ სამართლებრივ პრინციპს, რომლის მიხედვითაც სამართლიანი და გონივრული გადაწყვეტილებები მიიღება მხარეთა ინტერესების გათვალისწინებით.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის გათვალისწინებით, სამართლებრივი ვალდებულებების წარმოშობა და მათი მოგვარება პირდაპირ უკავშირდება კონკრეტული გარემოებების იურიდიულ აღქმას და მხარეთა გონივრულ ქცევას. როდესაც საკანონმდებლო რეგულაციის დახვეწაზე ვსაუბრობთ, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ სამოქალაქო კოდექსის 398_ე მუხლის დანაწესში სამართლებრივი ვალდებულების წარმოშობის გათვალისწინება უფრო სრულყოფილს გახდის. კერძოდ: თუ გარემოებები, რომლებმაც სამართლებრივი ვალდებულება წარმოშვა, შეიცვალა ისეთი სახით, რომ ვალდებულების შეს-

21 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2024 წლის 18 იანვრის გადაწყვეტილება (საქმე №ას-1383-2023). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/72144/1>> [წვდომის თარიღი 3.11.2024].

რულება მხარისთვის არაგონივრული ან შეუძლებელი ხდება, იგი უფლებამოსილია მოითხოვოს ვალდებულების ცვლილება ან შეწყვეტა. რათა მოხდეს ვალდებულების ადაპტაცია შეცვლილ გარემოებებთან, თუ შეთანხმება ვერ მიიღწევა ან ცვლილება შეუძლებელია, დაზარალებულ მხარეს უფლება აქვს, უარი თქვას ვალდებულების შესრულებაზე. არასწორი ან მცდარი წარმოდგენების საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულების გადახედვის შესაძლებლობის არსებობა, ხოლო ახალი გარემოებების გათვალისწინება უნდა იყოს მხარეთა შეთანხმების საფუძველი სამართლიანობის და ეკონომიკური დაბალანსების პრინციპების დაცვით.

ამგვარი ფორმულირება სამართლებრივ მუხლს უზრუნველყოფს უფრო ფართო გამოყენების შესაძლებლობით, რაც ვრცელდება არა მხოლოდ ხელშეკრულებებზე, არამედ სამართლებრივი ვალდებულების სხვა ტიპებზე, როგორცაა, მაგ.: დელიქტური პასუხისმგებლობები, პანდემიური ფორსმაჟორის მართვა.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, უფრო დახვეწილი და მოქნილი საკანონმდებლო მიდგომების დანერგვა საშუალებას მისცემს სამართლებრივ სისტემას, რეაგირება მოახდინოს მომავალ მსგავს გაუთვალისწინებელ დაუძლეველ

მოვლენებზე. ამავდროულად, პანდემიის კონტექსტში ფორსმაჟორის და სხვა მსგავსი გარემოებების აღიარება, მათი სამართლებრივი კლასიფიკაცია და შესაბამისი რეგულაციების შექმნა, აუცილებელია იმისათვის, რომ მოვლენები არ დარჩეს ბუნდოვანი და სამართლებრივი ნორმების რეგულირების მიღმა.

დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ პანდემიის გავლენა დარჩება მნიშვნელოვან ფაქტორად სამართლებრივ პრაქტიკაში, რომელიც საჭიროებს კანონმდებლობის განახლებას და გაუმჯობესებას. მხოლოდ ამის შემდეგ იქნება შესაძლებელი ეფექტური სამართლებრივი სისტემის შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც პირების პასუხისმგებლობის სწორად განსაზღვრას, ისე სამართლიანი და ადეკვატური რეგულირების უზრუნველყოფას, რომელიც პასუხობს თანამედროვე გამოწვევებს. ამისთვის აუცილებელია ეროვნული საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელება, რომელიც მოიცავს როგორც ტერმინოლოგიური ცნებების დაკონკრეტებას, ისე სპეციფიკური სამართლებრივი რეგულაციების დაწესებას, რომლებიც არა მხოლოდ დღეს, არამედ მომავალშიც დაეხმარება სამართლებრივ სისტემას გამჭვირვალედ და ეფექტურად უპასუხოს დიდ გლობალურ გამოწვევებს.

ბიბლიოგრაფია:

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ახვლედიანი, ზ., 1999. ვალდებულებითი სამართალი. თბილისი: გამომცემლობა სამართალი.
2. ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, 2020. ეპიდემიის გამო შესაძლოა თუ არა აღმოვჩნდეთ ე. წ. ფორს-მაჟორის მდგომარეობაში. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://gyla.ge/ge/post/epidemiis-gamoshesadzloa-tu-ara-aghmovchndet-e-ts-fors-mazhoris-mdgomareobashi#sthash.r58bkcEQ.dpbs>> [წვდომის თარიღი 22.10.2024].
3. თოდუა, მ. და ვალემსი, ჰ., 2006. ვალდებულებითი სამართალი, თბილისი: გამომცემლობა საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://www.humanrights.ge/admin/editor/uploads/pdf/gl_11_vald.samartali.pdf>

- [წვდომის თარიღი 19.10.2024].
4. თუმანიშვილი, გ., 2010. შესავალი საქართველოს კერძო სამართალში. ნაწილი 2. თბილისი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://eprints.iliauni.edu.ge/415/1/Introduction%20to%20Private%20Law%20of%20Georgia.pdf> [წვდომის თარიღი 8.10.2024].
 5. რიუთერსი, ბ., 2017. სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილი. მე-19 გადამუშავებული გამოცემა. სსიპ საქართველოს ნოტარიუსთა პალატა. თბილისი: სვეტი.
 6. ძლიერიშვილი, ზ. და სხვები, 2014. სახელმძღვანელო სამართალი. თბილისი: მერიდიანი.
 7. ჩიტაშვილი, ნ., 2009. ბრალის მნიშვნელობა სახელმძღვანელო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისთვის. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://press.tsu.edu.ge/data/file_db/elzhurnalebi/sj1y2009.pdf [წვდომის თარიღი 5.10.2024].
 8. ჩიტაშვილი, ნ., 2014. სადისერტაციო ნაშრომი. შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებაზე და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე. თბილისი: უნივერსიტეტის გამომცემლობა. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://press.tsu.ge/data/image_db/innova/disertaciebi_samartali/natia_chitashvili.pdf [წვდომის თარიღი 18.10.2024].
 9. ჭანტურია, ლ. და ზოიძე, ბ., 2001. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-3, ვალდებულებითი სამართალი, თბილისი: სამართალი.
 10. ჭაბუკაშვილი, მ., 2022. თბილისი. ჟურნალი. Nature. მომზადებულია ScienceAlert-ის მიხედვით. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://1tv.ge/news/mecnierebma-shavi-chiris-warmoshobis-yvelaze-savaraudo-adgils-miagnes-1tvmechiereba/> [წვდომის თარიღი 19.10.2024].
 11. Asunción, T., "Arrendamientos de Vivienda, Epidemia Del COVID-19 Y Estado de Alarma." Revista Crítica de Derecho Inmobiliario, 96 (780), 10 Oct. 2024, 83. 2430–2455. produccioncientifica.ucm.es/documentos/5f76748d2999526b8710bcef. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.revistacritica.es/rcdi/article/view/863> [წვდომის თარიღი 15.10.2024].
 12. Berger, P.K., "Principle VI.3—Force Majeure." TransLex.org, Mar. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://www.trans-lex.org/100104/_/berger-klaus-peter-force-majeure-clauses-and-their-relationship-with-the-applicable-law-trade-usages-and-general-principles-of-law-in-bortolotti-ufot-hardship-and-force-majeure-in-international-commercial-contracts-dealing-with-unforeseen-events-in-a-changing-world-icc-institute-of-world-business-law-dossier-xviii-2018-p-133/ [წვდომის თარიღი 09.11.2024].
 13. Brent, d., 2021. Business Interruption Insurance Claims During COVID-19: What You Need to Know. American Bar Association. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://rqn.com/business-interruption-insurance-and-covid-19-what-you-need-to-know/> [წვდომის თარიღი 05.11.2024].
 14. Bisco, J.M., Fier, S.G. and Pooser, D.M., 2020. Journal of Insurance Regulations. Business Interruption Insurance Claims During COVID-19: What You Need to Know. American Bar Association. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: jir-za-39-05-el-business-interruption-covid.pdf [წვდომის თარიღი 1.11.2024].
 15. Gorrissen, F., 2020. "Coronavirus as Force Majeure? Implications for Commercial Contracts – [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://gorrissenfederspiel.com/en/coronavirus-as-force-majeure-implications-for-commercial-contracts/> [წვდომის თარიღი 6.11.2024].
 16. Hoffmann, J., 2020. "Die rechtlichen Auswirkungen der COVID-19-Pandemie auf Mietverträge." MieterMagazin, 3 (2020). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.auma.de/Documents/Recht/Volker-Loehr-Rechtliche-Auswirkungen-der-COVIC-19-Pandemie-Mietrecht.pdf> [წვდომის თარიღი 30.10.2024].
 17. Gabriela Varas, M. 2022. The Force Majeure Clause, Impossibility, and Frustration of Purpose in the Age of Covid-19. UF Journal of Undergraduate Research, 24. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://doi.org/10.32473/ufjur.24.130494> [წვდომის თარიღი 25.10.2024].

18. Gregoraci, B. 2020. El Impacto Del COVID-19 En El Derecho de Contratos Español. ADC, tomo LXXIII, fasc. II. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: www.boe.es/biblioteca_juridica/anuarios_derecho/abrir_pdf.php?id=ANU-C-2020-20045500489 [წვდომის თარიღი 28.10.2024].
19. Jentsch, V., 2021. "Contracts and the Coronavirus Crisis: Emergency Policy Responses between Preservation and Disruption." European University Institute Badia Fiesolana I-50014 San Domenico di Fiesole (FI) Italy. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/72060/LAW_2021_09.pdf?sequence=1&isAllowed=y [წვდომის თარიღი 27.10.2024].
20. Iustel.com, 2022. La Evolución de La Jurisprudencia Del Tribunal Supremo Sobre El Pasaporte Covid En Un País Carente de Una Legislación Antipandemias. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: www.iustel.com/diario_del_derecho/noticia.asp?ref_iustel=1218492 [წვდომის თარიღი 7.11.2024].
21. Martínez, C., 2021. "Force Majeure in the Context of COVID-19: Legal Implications in Spain." Spanish Journal of Law, 12(1). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.perezllorca.com/wp-content/uploads/2020/07/thomson-reuters-covid-19-and-force-majeure-in-spanish-contracts.pdf> [წვდომის თარიღი 10.10.2024].
22. PwC საქართველოს იურიდიული პრაქტიკის გუნდი, 2020. COVID-19 ძირითადი სამართლებრივი საკითხები, რომლებიც უნდა გაითვალისწინონ კომპანიებმა COVID-19-ის დროს. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: [https://www.pwc.com/ge/en/assets/pdf/April_2020/PwC_COVID-19_Legal_Issues\(GEO\)_Updated_22_March.pdf](https://www.pwc.com/ge/en/assets/pdf/April_2020/PwC_COVID-19_Legal_Issues(GEO)_Updated_22_March.pdf) [წვდომის თარიღი 17.10.2024].
23. Schwartz, A., 2020. Stanford Law Review. Contracts and COVID-19, essay. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: www.stanfordlawreview.org/online/contracts-and-covid-19/ [წვდომის თარიღი 22.10.2024].
24. Torrey, T., 2023. "When Does an Epidemic Become a Pandemic?" Verywell Health. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: www.verywellhealth.com/epidemic-vs-pandemic-2615168 [წვდომის თარიღი 06.11.2024].
25. Zheng, C., 2020. Contracts in the Age of COVID-19: A Look at Force Majeure Clauses – Bill of Health." Blog. petrieflom.law.harvard.edu. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://blog.petrieflom.law.harvard.edu/2020/11/19/contracts-covid-19-at-force-majeure-clauses/> [წვდომის თარიღი 27.10.2024].
26. Willems, C., 2020. "Das Allgemeine Vertragsrecht in Den Zeiten Der Corona-Pandemie." Zeitschrift für das Juristische Studium. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://www.zjs-online.com/dat/artikel/2020_3_1387.pdf [წვდომის თარიღი 15.10.2024].
27. Zimmermann, Stephanie. 2020. "Coronavirus Pandemic Prompts Wave of 'Business Interruption' Lawsuits by Restaurants." ABA Journal, [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: www.abajournal.com/web/article/coronavirus-pandemic-prompts-wave-of-business-interruption-lawsuits-by-restaurants. [წვდომის თარიღი 28.10.2024].

ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=131 [წვდომის თარიღი 9.10.2024].
2. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი. BGB. 2002. ვერსია. ელ. ჟურნალი. (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] Federal Law Gazette. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf [წვდომის თარიღი 17.10.2024].
3. ვენის კონვენცია სახელმწიფოებს შორის სამართლის შესახებ. 1969. ვენა. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/aqtebi78.pdf> [წვდომის თარიღი 1.11.2024].
4. საზღვაო სამართლის შესახებ გაეროს კონვენცია. 1982. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/

[unclos_e.pdf](#) [წვდომის თარიღი: 12.11.2024].

სასამართლო პრაქტიკა:

- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 22 იანვრის გადაწყვეტილება (საქმე №ას-1351-2020). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/65609/1> [წვდომის თარიღი 10.11.2024].
- შეადარე. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 24 დეკემბერის გადაწყვეტილება (საქმე №ას-1225-2020). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/65478/1> [წვდომის თარიღი 30.10.2024].
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2024 წლის 9 ოქტომბრის გადაწყვეტილება (საქმე №ას-314-2024). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/73579/1> [წვდომის თარიღი 12.11.2024].
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2024 წლის 18 იანვრის გადაწყვეტილება (საქმე №ას-1383-2023). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/72144/1> [წვდომის თარიღი 3.11.2024].

ინტერნეტ რესურსები:

- ელექტრონული ქართული ლექსიკონი. სამედიცინო ტერმინოლოგიის ისტორია. სამედიცინო ტერმინოლოგიის განვითარების ისტორია და თანამედროვე ტენდენციები. სამედიცინო ტერმინოლოგიის “ევროპული ხაზის” ისტორია. ლინგვისტური ტექნოლოგიების ჯგუფი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://goto.now/zCWt8> [წვდომის თარიღი: 25.10.2024].
- Klein, S., 2021. “COVID-19 und die Folgen für das Vertragsrecht: Eine Analyse der Rechtsprechung.” Zeitschrift für Zivilrecht, 30 (3). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://rsw.beck.de/zeitschriften/covur> [წვდომის თარიღი 2.10.2024].

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

- Akhvlediani, Z., 1999. Obligations Law. Tbilisi: Publishing House of Law.
- Asunción, T., 2024. Arrendamientos de Vivienda, Epidemia Del COVID-19 Y Estado de Alarma. Revista Crítica de Derecho Inmobiliario, 96(780), pp. 2430–2455. [Online] available at: <https://www.revistacritica.es/rcdi/article/view/863> [Accessed 15.10.2024]. (in Spanish)
- Bisco, J.M., Fier, S.G. and Pooser, D.M., 2020. Business Interruption Insurance Claims During COVID-19: What You Need to Know. Journal of Insurance Regulations. American Bar Association. [Online] available at: [jirza-39-05-el-business-interruption-covid.pdf](https://www.jirza-39-05-el-business-interruption-covid.pdf) [Accessed 1.11.2024]. (in English)
- Brent, D., 2021. American Bar Association, Business Interruption Insurance Claims During COVID-19: What You Need to Know. [Online] available at: <https://rqn.com/business-interruption-insurance-and-covid-19-what-you-need-to-know/> [Accessed 5.11.2024]. (in English)
- Berger, P.K., 2018. Principle VI.3 – Force Majeure. Trans-Lex.org. [Online] available at: https://www.trans-lex.org/100104/_/berger-klaus-peter-force-majeure-clauses-and-their-relationship-with-the-applicable-law-trade-usages-and-general-principles-of-law-in-bortolotti-ufot-hardship-and-force-majeure-in-international-commercial-contracts-dealing-with-unforeseen-events-in-a-changing-world-icc-institute-of-world-business-law-dossier-xviii-2018-p-133/ [Accessed 9.11.2024]. (in English)
- Chitashvili, N., 2009. The Importance of Fault for Defining Contractual Liability. Tbilisi: Tbilisi University Publishing. [Online] available at: https://press.tsu.edu.ge/data/file_db/elzhurnalebi/sj1y2009.pdf [Accessed 5.10.2024]. (in Georgian)
- Chitashvili, N., 2014. Dissertation: The Impact of Changed Circumstances on Obligation Performance and Secondary Rights. Tbilisi: University Publishing. [Online] available at: https://press.tsu.edu.ge/data/image_db_innova/

- [disertaciebi_samartali/natia_chitashvili.pdf](#)> [Accessed 18.10. 2024]. (in Georgian)
8. Chanturia, L. and Zoidze, B., 2001. Commentary on the Civil Code of Georgia, Book III: Law of Obligations. Tbilisi: Samartali. (in Georgian)
 9. Dzierishvili, Z. and others, 2014. Contract Law. Tbilisi: Publishing House: Meridiani. (in Georgian)
 10. Gabriela Varas, M., 2022. The Force Majeure Clause, Impossibility, and Frustration of Purpose in the Age of COVID-19. *UF Journal of Undergraduate Research*, 24. [Online] available at: <https://doi.org/10.32473/ufjur.24.130494> [Accessed 25.10. 2024]. (in English)
 11. Gorrissen, F., 2020. Coronavirus as Force Majeure? Implications for Commercial Contracts. [Online] available at: <https://gorrissenfederspiel.com/en/coronavirus-as-force-majeure-implications-for-commercial-contracts/> [Accessed 6.11. 2024]. (in English)
 12. Gregoraci, B., 2020. El Impacto Del COVID-19 En El Derecho de Contratos Español. *ADC*, LXXIII(II), pp. 455–490. [Online] available at: www.boe.es/biblioteca_juridica/anuarios_derecho/abrir_pdf.php?id=ANU-C-2020-20045500489 [Accessed 28.10. 2024]. (in Spanish)
 13. Georgian Young Lawyers Association, 2020. Is It Possible to Be in a Force Majeure Situation Due to an Epidemic? [Online] available at: <https://gyla.ge/ge/post/epidemiis-gamoshadzloa-tu-ara-aghmovchndet-e-ts-fors-mazhoris-mdgomareobashi#sthash.r58bkEQ.dpbs> [Accessed 22.10. 2024]. (in Georgian)
 14. Hoffmann, J., 2020. The Legal Effects of the COVID-19 Pandemic on Lease Agreements. *MieterMagazin*, 3 (2020). [Online] available at: <https://www.auma.de/Documents/Recht/Volker-Loehr-Rechtliche-Auswirkungen-der-COVIC-19-Pandemie-Mietrecht.pdf> [Accessed 30.10. 2024]. (in German)
 15. Iustel.com, 2022. La Evolución de La Jurisprudencia Del Tribunal Supremo Sobre El Pasaporte Covid En Un País Carente de Una Legislación Antipandemias. [Online] available at: www.iustel.com/diario_del_derecho/noticia.asp?ref_iustel=1218492 [Accessed 7.11. 2024]. (in Spanish)
 16. Jentsch, V., 2021. Contracts and the Coronavirus Crisis: Emergency Policy Responses between Preservation and Disruption. European University Institute. Badia Fiesolana, I-50014 San Domenico di Fiesole (FI), Italy. [Online] available at: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/72060/LAW_2021_09.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Accessed 27.10. 2024]. (in English)
 17. PWC Georgia Legal Practice Team, 2020. COVID-19: Key Legal Issues Companies Should Consider During COVID-19. [Online] available at: [https://www.pwc.com/ge/en/assets/pdf/April_2020/PwC_COVID-19_Legal_Issues\(GEO\)_Updated_22_March.pdf](https://www.pwc.com/ge/en/assets/pdf/April_2020/PwC_COVID-19_Legal_Issues(GEO)_Updated_22_March.pdf) [Accessed 17.10. 2024]. (in Georgian)
 18. Reuthers, B., 2017. The General Part of the Civil Code, 19th ed. Tbilisi: Georgian Notary Chamber, Published: Sveti. (in Georgian)
 19. Schwartz, A., 2020. Contracts and COVID-19. *Stanford Law Review*. Essay. [Online] available at: www.stanfordlawreview.org/online/contracts-and-covid-19/ [Accessed 22.10. 2024]. (in English)
 20. ScienceAlert, 2022. Scientists Identify Probable Location of Origin for Black Death. Prepared by M. Tchabukashvili, *Nature*. [Online] available at: <https://1tv.ge/news/mecnierebma-shavi-chiris-warmoshobis-yvelaze-savaraudo-adgils-miagnes-1tvmecniereba/> [Accessed 19.10. 2024]. (in Georgian)
 21. Torrey, T., 2023. When Does an Epidemic Become a Pandemic? *Verywell Health*. [Online] available at: www.verywellhealth.com/epidemic-vs-pandemic-2615168 [Accessed 6.11. 2024]. (in English)
 22. Todua, M. and Walemsi, H., 2006. Law of Obligations. Tbilisi: Georgian Young Lawyers' Association. [Online] available at: http://www.humanrights.ge/admin/editor/uploads/pdf/gl_11_vald.samartali.pdf [Accessed 19.10. 2024]. (in Georgian)
 23. Tumanishvili, G., 2010. Introduction to

- Georgian Private Law, Part 2. Tbilisi. [Online] available at: <http://eprints.iliauni.edu.ge/415/1/Introduction%20to%20Private%20Law%20of%20Georgia.pdf> > [Accessed 8.10. 2024]. (in Georgian)
24. Martínez, C., 2021. Force Majeure in the Context of COVID-19: Legal Implications in Spain. Spanish Journal of Law, 12(1). [Online] available at: <https://www.perezllorca.com/wp-content/uploads/2020/07/thomson-reuters-covid-19-and-force-majeure-in-spanish-contracts.pdf> > [Accessed 10.10. 2024]. (in Spanish)
 25. Willems, C., 2020. Das Allgemeine Vertragsrecht in Den Zeiten Der Corona-Pandemie. Zeitschrift für das Juristische Studium. [Online] available at: https://www.zjs-online.com/dat/artikel/2020_3_1387.pdf > [Accessed 15.10. 2024]. (in German)
 26. Zheng, C., 2020. Contracts in the Age of COVID-19: A Look at Force Majeure Clauses. Bill of Health Blog, Harvard Law School. [Online] available at: <https://blog.petrieflom.law.harvard.edu/2020/11/19/contracts-covid-19-at-force-majeure-clauses/> > [Accessed 27.10. 2024]. (in English)
 27. Zimmermann, S., 2020. Coronavirus Pandemic Prompts Wave of 'Business Interruption' Lawsuits by Restaurants. ABA Journal. [Online] available at: www.abajournal.com/web/article/coronavirus-pandemic-prompts-wave-of-business-interruption-lawsuits-by-restaurants > [Accessed 28.10. 2024]. (in English)
4. United Nations, 1969. Vienna Convention on the Law of Treaties. [Online] available at: <https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/aqtebi78.pdf> > [Accessed 1.11. 2024]. (in Georgian)

Judicial Practice:

1. Decision of the Supreme Court of Georgia, January 22, 2021 (Case No.1351-2020). [Online] available at: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/65609/1> > [Accessed 10.11.2024]. (in Georgian)
2. Decision of the Supreme Court of Georgia, DECEMBER 24, 2020 (Case No. 1225-2020). [Online] available at: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/65478/1> > [Accessed 30.10.2024]. (in Georgian)
3. Decision of the Supreme Court of Georgia, October 9, 2024 (Case No. 314-2024). [Online] available at: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/73579/1> > [Accessed 12.11. 2024]. (in Georgian)
4. Decision of the Supreme Court of Georgia, November 18, 2024 (Case No. 1383-2023). [Online] available at: <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/72144/1> > [Accessed 3.11. 2024]. (in Georgian)

Internet Resources:

1. Klein, S., 2021. COVID-19 und die Folgen für das Vertragsrecht: Eine Analyse der Rechtsprechung. Zeitschrift für Zivilrecht, 30 (3). [Online] available at: <https://rsw.beck.de/zeitschriften/covur> > [Accessed 2.10. 2024]. (in German)
2. Linguistic Technology group. Electronic Georgian Dictionary. History of the development of medical terminology and modern trends. History of the "European Line" of medical terminology [Online] available at: <https://goto.now/zCWt8> > [Accessed 25.10. 2024]. (in Georgian)

Normative Materials:

1. Civil Code of Georgia. [online] available at: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=131> > [Accessed 9.10.2024]. (in Georgian)
2. German Civil Code, BGB, 2002. [Online] available at: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf > [Accessed 17.10. 2024]. (in English)
3. United Nations, 1982. Convention on the Law of the Sea. [Online] available at: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf > [Accessed 12.11. 2024]. (in English)